กระบวนการขับเคลื่อนเพื่อเพิ่มจำนวนเกษตรกรในการทำเกษตรอินทรีย์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนแม่มอก ตำบลแม่มอก อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

The Driving Process for Increasing the Number of Farmers in Organic Farming by Participation in Mae Mok Community, Mae Mok Subdistrict, Thoen District, Lampang Province

*สุวรรณี จันทร์ตา[1] * จักรชัยวัฒน์ กาวีวงศ์[1] ปิยะรัตน์ ทองธานี[1] เบญจวรรณ เลาลลิต [2] เอกชัย ณานะ [3] ชัยวุฒิ โกเมศ [3] และวรพล คณิตปัญญาเจริญ[4]*

Suwannee Chanta[1], Jakchaiwat Kaweewong[1], Piyarat Tongtanee[1], Benchawan Laolalit[2], Ekkachai Yana [3] , Chaiwut Komat[4] and Worapon Kanitpanyacharoean[4]*

[1]สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จ. ลำปาง 52100

[1]Department of Agriculture Faculty of Agricultural Technology Lampang Rajabhat University, Lampang 52100, Thailand

[2]สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จ. ลำปาง 52100

[2]Department of Communication Art, Faculty of Management Science Lampang Rajabhat University, Lampang 52100, Thailand

[3]สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จ. ลำปาง 52100

[3]Department of Environmental Science, Faculty of Science, Lampang Rajabhat University, Lampang 52100, Thailand

[4]สาขาวิชาวิทยาการคอมพิวเตอร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จ. ลำปาง 52100

[4]Department of Computer Science, Faculty of Science, Lampang Rajabhat University, Lampang 52100, Thailand

[5]สาขาวิชาเทคโนโลยีไฟฟ้า คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จ. ลำปาง 52100

[5]Department of Electrical Technology, Faculty of Industrial Technology, Lampang Rajabhat University, Lampang 52100, Thailand

*Corresponding author: E-mail: nongsuwannee@gmail.com

(Received: September 17, 2019; Accepted: December 18, 2019)

Abstract: The objectives of this study were to 1) study the factors affecting farmers' demand for doing organic farming and 2) study the guidelines for increasing the number of farmers in organic farming. The research results found that the reasons why farmers would be engaged inorganic farming were as follows: 1) Health; doing organic farming would protect them from getting

pesticides in their blood , 2) Economy; participation in organic farming network or group not only reduce household expenses significantly but also gives them more income from selling various organic products, 3) Municipal policy; Mae Mok Sub-district Municipality has a clear policy to push the Mae Mok subdistrict into a city of safe food. and 4) Others.

The guidelines for increasing the number of farmers in organic farming are as follows: 1) Look for a farmer who can be a role model of organic farming practice, 2) Organize knowledge and experience sharing, 3) The responsible organizations/government agencies related to organic farming policy at all levels need to look for agencies that can support organic crop production, technology, knowledge and agricultural market, as well as pushing the production and production processes to be certified organic farming standards from relevant agencies, 4) Train or create outstanding farmers in the community to be a role model and lecturer including building a community learning center. Finally, 5) Make the Organic Farming Community Agreement. From the implementation of the guidelines, it was found that the number of farmers participating in the organic farming project increased from 32 to 298.

Keywords: Lampang province, Mae Mok Community**,** driven process, participation, organic farming

บทคัดย่อ: งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการทำเกษตรอินทรีย์ 2) ศึกษาแนวทางการขับเคลื่อนการเพิ่มจำนวนเกษตรกรในการทำเกษตรอินทรีย์ ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการทำเกษตรอินทรีย์ได้แก่ 1) ด้านสุขภาพ จากการเข้าร่วมกลุ่มเกษตรอินทรีย์พบว่าไม่มีสารพิษตกค้างในเลือด 2) ด้านเศรษฐกิจ การเข้าร่วมกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ส่งผลให้ ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในครัวเรือนลดลงอย่างมาก นอกจากนี้ยังมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์อินทรีย์ต่าง ๆ 3) ด้านนโยบาย ด้วยเทศบาลตำบลแม่มอกมีนโยบายชัดเจนที่จะให้แม่มอกเป็นเมืองแห่งอาหารปลอดภัย และ 4) ด้านอื่น ๆ และแนวทางการขับเคลื่อนการเพิ่มจำนวนเกษตรกรในการทำเกษตรอินทรีย์ มีแนวทางดังนี้ 1) แสวงหาบุคคลต้นแบบที่เป็นแบบอย่างเกษตรกรผู้ทำเกษตรอินทรีย์ 2) จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์ 3) ผู้รับผิดชอบในการดำเนินนโยบายในการผลักดันเกษตรอินทรีย์ในทุก ๆ ระดับ ต้องแสวงหาหน่วยงานที่จะสนับสนุนการผลิต ทั้งสนับสนุนด้านความรู้ เทคโนโลยี ตลอดจนถึงแหล่งรับซื้อผลผลิต และผลักดันให้แปลงผลิตพืชอินทรีย์และผลผลิตเกษตรอินทรีย์ได้รับการรับรองมาตรฐานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 4) สร้างเกษตรกรต้นแบบให้เป็นวิทยากรประจำชุมชน และสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนด้านเกษตรอินทรีย์ และ 5) จัดทำธรรมนูญชุมชนด้านเกษตรอินทรีย์ และจากการดำเนินตามแนวทางดังกล่าว พบว่ามีจำนวนเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้นจาก 32 คน เป็น 298 คน

คำสำคัญ: จังหวัดลำปาง ชุมชนแม่มอก กระบวนการขับเคลื่อน การมีส่วนร่วม เกษตรอินทรีย์

คำนำ

ปัจจุบันกระแสความนิยมบริโภคผลิตภัณฑ์อินทรีย์ยังคงแรงและอยู่ในความสนใจของคนทั่วโลกอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เหตุจากการที่ปัจจุบันมีโรคอุบัติใหม่เกิดขึ้นมากมาย อาทิ ไข้หวัดนก โรคติดเชื้อไวรัสซิกา โรคติดเชื้อไวรัสอีโบลา หรือโรคมะเร็ง เป็นต้น ดังนั้นด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้ผู้คนทั่วโลกหันมาสนใจปัญหาสุขภาพกันมากขึ้น และหนึ่งในความสนใจนั้นก็คือการรับประทานอาหารที่เกิดจากการผลิตแบบอินทรีย์ ทั้งนี้เพราะเกษตรอินทรีย์ (organic agriculture) เป็นระบบการจัดการด้านการเกษตรแบบองค์รวม ที่เกื้อหนุนต่อระบบนิเวศน์วงจรชีวภาพ และความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเน้นการใช้วัสดุธรรมชาติ หลีกเลี่ยงวัตถุดิบที่ได้จากการสังเคราะห์ และไม่ใช้พืช สัตว์ หรือจุลินทรีย์ที่ได้มาจากการดัดแปรงพันธุกรรม (genetic modification) หรือ พันธุวิศวกรรม (genetic engineering) มีการจัดการกับผลิตภัณฑ์ โดยเน้นการแปรรูปด้วยความระมัดระวัง เพื่อรักษาสภาพการเป็นเกษตรอินทรีย์ และคุณภาพที่สำคัญของผลิตภัณฑ์ในทุกขั้นตอน (National Bureau of Agricultural Commodity and Food Standards, 1971)

ประเทศไทยเริ่มต้นการส่งออกสินค้าอาหารเกษตรอินทรีย์ ในปี พ.ศ. 2534 โดยการส่งออกข้าวสารจำหน่ายยังตลาดต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศแถบยุโรปส่วนที่เหลือจะวางจำหน่ายภายในประเทศ ต่อมาในปี พ.ศ. 2538 ได้ก่อตั้งสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ หรือ มกท. โดยความร่วมมือของกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันวิชาการ หน่วยงานรัฐ องค์กรผู้บริโภค และเครือข่ายร้านค้าสีเขียวได้ยกร่างมาตรฐานเกษตรทางเลือกขึ้นในปี 2542 ช่วงต้นปี พ.ศ. 2540 ได้มีการก่อตั้งชมรมเกษตรธรรมชาติแห่งประเทศไทยขึ้น พ.ศ. 2542 กรมส่งเสริมการส่งออก ได้อนุมัติแผนงานโครงการส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตและส่งออกผลิตภัณฑ์อาหารเกษตรอินทรีย์เป็นแนวโครงการต่อเนื่อง 5 ปี (2542 – 2546) กันยายน พ.ศ. 2542 ได้มีการส่งมอบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ฉบับแรกของประเทศให้แก่กรมวิชาการเกษตรเพื่อนำไปปรับปรุงและใช้เป็นมาตรฐานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (Benchasri, 2010) แต่เกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยก็พัฒนาไปไม่ได้มากนักจนกระทั่งได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2564 โดยรัฐบาลไทยมุ่งส่งเสริมเกษตรอินทรีย์โดยมีแนวคิดพื้นฐาน คือการบริหารจัดการผลผลิตทางการเกษตรแบบองค์รวมที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศการเกษตร โดยการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน การรักษาแหล่งน้ำให้สะอาด และการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพของฟาร์ม รวมทั้งการให้ความสำคัญกับเกษตรกรผู้ผลิตและชุมชนท้องถิ่นโดยการสร้างความมั่นคงในการทำการเกษตรสำหรับเกษตรกร รัฐบาลจึงมุ่งเน้นส่งเสริมให้ทุกหน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐเอกชน หรือองค์กรพัฒนาเอกชน เข้ามาช่วยผลักดันส่งเสริมและสนับสนุนให้ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติประสบผลสำเร็จตามตัวชี้วัดที่กำหนดไว้ (National organic farming development committee, 2017)

จากยุทธศาสตร์ดังกล่าวเทศบาลตำบลแม่มอก เป็นหน่วยงานสังกัดองค์การปกครองส่วน

ท้องถิ่น และเป็นหน่วยงานหนึ่งที่รับนโยบายการผลักดันเกษตรอินทรีย์มาถือปฏิบัติมุ่งเน้นให้แม่มอกเป็นเมืองผลิตอาหารปลอดภัยทั้งตำบล จนสามารถผลักดันให้มีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ขึ้น แต่อย่างไรก็ตามจากการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ พบว่าจำนวนสมาชิกมีจำนวนคงที่ ดังนั้น ผู้วิจัยและเทศบาลตำบลแม่มอก จึงเล็งเห็นความสำคัญในการทำวิจัยเกี่ยวกับศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการทำเกษตรอินทรีย์ และรณรงค์ส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อขับเคลื่อนการเพิ่มจำนวนเกษตรกรในการทำเกษตรอินทรีย์โดยมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลแม่มอก อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

ในการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยเพื่อเพื่อศึกษาศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการทำเกษตรอินทรีย์ และเพื่อศึกษาแนวทางการขับเคลื่อนการเพิ่มจำนวนเกษตรกรในการทำเกษตรอินทรีย์ ตำบลแม่มอก อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

อุปกรณ์และวิธีการ

งานวิจัยนี้ผู้คณะผู้วิจัยออกแบบโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการทำเกษตรอินทรีย์ และร่วมกันหาแนวทางกันขับเคลื่อนให้กลุ่มเกษตรอินทรีย์มีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้นตลอดจนถึงเพื่อส่งเสริมให้กลุ่มเกษตรอินทรีย์ดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน โดยดำเนินการระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2560 – พฤษภาคม 2561 ในงานวิจัยนี้คณะผู้วิจัยเลือกพื้นที่ตำบลแม่มอก อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการรวมกลุ่มของกลุ่มเกษตรอินทรีย์

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างเป็นกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ตำบลแม่มอก อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) โดยใช้ดุลพินิจของผู้วิจัย ซึ่งพิจารณาจากบุคคลที่มีศักยภาพ มีความเต็มใจและยินดีให้ความร่วมมือ และมีลักษณะสอดคล้องหรือเป็นตัวแทนการศึกษาที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย จำนวน 90 คน ประกอบด้วย 1) เกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ที่ทำการผลิตผลิตอินทรีย์ ตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป จำนวน 30 คน 2) ผู้นำชุมชน ได้แก่นายกองค์การบริหารส่วนตำบลและผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 10 คน และ 3) เกษตรกรที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์ 50 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบไปด้วย 1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ในขณะที่ผู้วิจัยกำลังสัมภาษณ์พูดคุยและการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มตัวอย่าง จะใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรม การมีส่วนร่วม การปฏิสัมพันธ์ บทบาท ความร่วมมือ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อันจะได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์เพื่อนำมาประกอบกับข้อมูลที่ได้จากวิธีการอื่น ๆ 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างซึ่งใช้แนวคำถามที่ไม่เป็นทางการในประเด็นที่ครอบคลุมเนื้อหา บริบทและความเป็นไปของการทำเกษตรอินทรีย์ในชุมชน ความเป็นไปได้ในการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตแบบเกษตรเคมี มาเป็นเกษตรอินทรีย์ ปัญหาอุปสรรคต่อการผลักดันและส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์จากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกชุมชน 3) การสนทนากลุ่มเพื่อรวบรวม

ข้อมูลการสนทนากับกลุ่มตัวอย่างในประเด็นปัญหาที่เฉพาะเจาะจง เน้นการศึกษาความคิดเห็น ทัศนคติ ความรู้ ความเชื่อและพฤติกรรม ค้นหาคำตอบเพื่อให้งานวิจัยสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวมรวมข้อมูลต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ 1) ข้อมูลปฐมภูมิเก็บรวบรวมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนด้านการทำเกษตรอินทรีย์ ปัญหาอุปสรรค์ในการรวมกลุ่มเกษตรอินทรีย์และเหตุและปัจจัยที่ไม่เข้าร่วมกลุ่มเกษตรอินทรีย์ โดยการสัมภาษณ์ การลงพื้นที่ การสำรวจ การสังเกต การจัดเวทีเสวนา 2) ข้อมูลทุติยภูมิ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แหล่งข้อมูลจากเว็บไซต์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา โดยใช้เนื้อหาเป็นหลัก และวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูล นำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ หาความสัมพันธ์เชื่อมโยง และถอดบทเรียนเพื่อให้ได้แนวทางเพิ่มจำนวนเกษตรกรในการทำเกษตรอินทรีย์ ทั้งนี้มีการตรวจสอบเชิงคุณภาพด้วยวิธีการสามเส้า ประกอบด้วย 1) ตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลที่ต่างกันจากข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์ และสังเกตการณ์ มาเปรียบเทียบเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง 2) ตรวจสอบจากผู้ให้ข้อมูลหลายกลุ่ม ประกอบด้วยผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส ชาวบ้านทั่วไป 3) ตรวจสอบข้อมูลโดยการเก็บข้อมูลหลายวิธีการ เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อยและการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ผลการศึกษา

การวิจัยเรื่องกระบวนการขับเคลื่อนเพื่อเพิ่มจำนวนเกษตรกรในการทำเกษตรอินทรีย์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนแม่มอก ตำบลแม่มอก อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ในครั้งนี้เป็นการศึกษาหาวิธีการ/กระบวนการ ปัจจัยที่จะส่งผลให้จำนวนเกษตรกรเข้าร่วมโครงการผลิตพืชอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนแม่มอกเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตต้นน้ำ มีโอกาสที่จะพัฒนาเป็นเมืองอินทรีย์ได้ ดังนั้นเทศบาลตำบลแม่มอกจึงมีนโยบายที่จะผลักดันให้แม่มอกเป็นเมืองที่มีสุขภาพดีและเมืองแห่งอาหารปลอดภัย และจากการลงพื้นที่สำรวจ การสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดเวทีเสวนา พบว่า

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการทำเกษตรอินทรีย์ จากการจัดเวทีเสวนาถอดบทเรียนร่วมกับกลุ่มเกษตรอินทรีย์ตำบลแม่มอก อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง เพื่อถอดบทเรียนหาปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์อยู่แล้ว พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการทำเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ 1) ด้านสุขภาพ พบว่าก่อนที่จะเข้าร่วมกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ได้มีการผลิตพืชแบบเคมี โดยการใส่ปุ๋ย และใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชเป็นปกติทั่ว ๆ ไป และทางเทศบาลตำบลแม่มอก ได้จัดให้มีบริการตรวจสารพิษตกค้างในเลือดให้กับประชาชนและพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่พบสารพิษตกค้างในเลือดเกินมาตรฐาน นอกจากนี้ยังพบว่า เกษตรกรบางรายเป็นโรคผิวหนัง โรคที่เกี่ยวกับดวงตา และโรคหอบหืด เป็นต้น หลังจากเข้าร่วมกลุ่มเกษตรอินทรีย์ พบว่า ปัญหา

ต่าง ๆ ที่กล่าวมาทุเลาลงไป และการตรวจสารพิษตกค้างในเลือดซ้ำพบว่าไม่มีสารพิษตกค้างในเลือด 2) ด้านเศรษฐกิจ การเข้าร่วมกลุ่มเกษตรอินทรีย์ส่งผลให้ ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในครัวเรือนลดลงอย่างมาก ได้แก่ ค่าสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ค่าปุ๋ยเคมี นอกจากนี้ยังมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจำหน่ายสารอินทรีย์ต่าง ๆ อาทิ ปลูกสมุนไพรไล่แมลง ปุ๋ยอินทรีย์ น้ำหมักชีวภาพ ฮอร์โมนผลไม้ จุลินทรีย์หน่อกล้วย และปุ๋ยไส้เดือน เป็นต้น 3) ด้านนโยบาย ด้วยเทศบาลตำบลแม่มอกมีนโยบายชัดเจนที่จะให้แม่มอกเป็นเมืองแห่งอาหารปลอดภัย ดังนั้นทางผู้บริหารของเทศบาลตำบลแม่มอก จึงได้มอบหมายให้คุณขวัญดาว สิทธิเสนา ตำแหน่งนักพัฒนาชุมชนของตำบลแม่มอกเป็นผู้รับนโยบายไปผลักดันให้มีการตั้งกลุ่มเกษตรกรเพื่อเป็นกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ซึ่งได้มีการติดต่อหน่วยงานต่าง ๆ มาสร้างความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนให้ความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ อาทิ จากมูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทย ตลอดจนถึง หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมสนับสนุนการผลิตและรับซื้อผลผลิตของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ด้วย เช่น กรมการข้าว รับซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวอินทรีย์ 4) ด้านอื่น ๆ กลุ่มเกษตรอินทรีย์มีความภาคภูมิใจในการเป็นผู้ผลิตอาหารที่ดี บางคนเสียดายที่เข้าร่วมกลุ่มเกษตรอินทรีย์ช้ากว่าคนอื่น ๆ สามารถเป็นกลุ่มตัวอย่างให้ชุมชนอื่น เข้ามาศึกษาดูงาน มีรายได้จากการเป็นวิทยากร รายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างชื่อเสียงให้กับชุมชนบ้านเกิดของตัวเอง สำหรับกลุ่มที่ยังไม่เข้าร่วมกลุ่มเกษตรอินทรีย์หรือยังลังเลสาเหตุมาจาก 1) พื้นที่สำหรับทำการเกษตรอยู่ปลายน้ำ ควบคุมสารเคมีในน้ำไม่ได้ 2) พื้นที่ทำกินอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ จึงไม่สามารถขึ้นทะเบียนรับรองการผลิตพืชอินทรีย์ได้ 3) พื้นที่สำหรับทำการเกษตรอยู่ติดกับเกษตรกรในชุมชนอื่นที่ไม่ได้มีการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ จึงควบคุมการใช้สารเคมีของเกษตรกรกลุ่มนั้นได้

2. แนวทางการขับเคลื่อนการเพิ่มจำนวนเกษตรกรในการทำเกษตรอินทรีย์ จากการจัดเวทีเสวนาพูดคุยกับแลกเปลี่ยนทั้งจากตัวแทนเกษตรกรที่เข้าร่วมเกษตรอินทรีย์รายเดิม และรายใหม่ ตลอดจนถึงเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบด้านการผลักดันนโยบายเกษตรอินทรีย์ของเทศบาลแม่มอก ตัวแทนผู้นำชุมชน พบว่า แนวทางขับเคลื่อนเพื่อเพิ่มจำนวนเกษตรกรในการทำเกษตรอินทรีย์ มีแนวทางดังนี้ 1) แสวงหาบุคคลต้นแบบที่เป็นแบบอย่างเกษตรกรผู้ทำเกษตรอินทรีย์ มาอย่างต่อเนื่องยาวนาน และดำเนินชีวิตประจำวันด้วยความเป็นอินทรีย์ กล่าวคือเป็นผู้ผลิตพืชและสัตว์แบบอินทรีย์ ผลิตผลิตภัณฑ์อินทรีย์ใช้เอง ไม่ว่าจะเป็นแชมพูสระผม น้ำยาล้างจาน ครีมบำรุงผิว เป็นต้น 2) จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์ เพื่อสร้างความมั่นใจในการตัดสินใจเข้าร่วมกลุ่มเกษตรอินทรีย์ตลอดจนถึงให้ความรู้ เทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อเติมเต็มประสบการณ์ให้มากขึ้น 3) ผู้รับผิดชอบในการดำเนินนโยบายในการผลักดันเกษตรอินทรีย์ในทุก ๆ ระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับเทศบาล ระดับหมู่บ้าน ต้องร่วมแสวงหาหน่วยงานที่จะสนับสนุนการผลิต ทั้งสนับสนุนด้านความรู้ เทคโนโลยีตลอดจนถึงแหล่งรับซื้อผลผลิต และผลักดันให้แปลงผลิตพืชอินทรีย์และผลผลิตเกษตรอินทรีย์ได้รับการรับรองมาตรฐานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ กรมวิชาการเกษตร กรมการข้าว มูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทย เป็นต้น 4) สร้างเกษตรกรต้นแบบให้เป็นวิทยากรประจำชุมชน และสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนด้านเกษตรอินทรีย์ตามความถนัดและประสบการณ์ของเกษตรกรต้นแบบ อาทิ การผลิตปุ๋ยน้ำธรรมชาติ การทำก้อนเบญจคุณ การทำปุ๋ยไส้เดือน เป็นต้น 5) จัดทำ

ธรรมนูญชุมชนด้านเกษตรอินทรีย์ เพื่อเป็นพันธะสัญญาในการร่วมมือกันผลิตผลิตภัณฑ์อินทรีย์ จากแนวทางการขับเคลื่อนดังกล่าว ทำให้มีจำนวนเกษตรกร ที่เข้าร่วมกลุ่มเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น จำนวน 298 คน จากเดิม 30 คน

อภิปรายผล

งานวิจัยนี้พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการทำเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ ด้านสุขภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านนโยบาย และด้านอื่น ๆ สอดคล้องกับ Benchasri (2010) กล่าวว่าอินทรีย์มุ่งที่จะผลิตอาหารที่มีคุณภาพและคุณค่าทางโภชนาการเพื่อเกื้อกูลต่อการดูแลสุขภาพและชีวิตความเป็นอยู่ในเชิงป้องกัน ด้วยเหตุนี้เกษตรอินทรีย์จึงหลีกเลี่ยงและละเว้นจากการใช้ปุ๋ยเคมีสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ยาสำหรับสัตว์และสารปรุงแต่งอาหารต่าง ๆ มุ่งให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งด้านรายได้ อาหารและปัจจัยการผลิต และมุ่งสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน รวมถึงสร้างความเท่าเทียมและความยุติธรรมทางสังคม รูปแบบการดำรงชีวิตต้องสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ Kawichai *et al*. (2015) ได้ศึกษา การขับเคลื่อนนโยบายเกษตรอินทรีย์ขององค์กรปกครองท้องถิ่นอย่างยั่งยืน พบว่า การขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์โดยขับเคลื่อนผ่านกลไกทางการเมืองท้องถิ่นในรูปของนโยบาย ข้อบังคับ แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา แผนสามปีและโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์ต้องสร้างความรู้ความเข้าใจ และได้รับความร่วมมือจากชุมชนจะปล่อยให้ชุมชนหรือ อบต. ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงฝ่ายเดียวทำหน้าที่ขับเคลื่อนไม่ได้ ทั้งสองฝ่ายต้องร่วมกันดำเนินงานและมีนโยบายไปเป็นคู่ขนาน และที่สำคัญทั้งสองฝ่ายต้องเข้าใจซึ่งกันและกันจึงจะทำให้การพัฒนาชุมชนนี้บรรลุวัตถุประสงค์ของชุมชนได้อย่างราบรื่น นอกจากนี้ประเด็นที่ต้องเข้าใจตรงกันในแนวคิดของระบบเกษตรอินทรีย์เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ภาครัฐต้องดำเนินการผ่านกระบวนการทางสังคม (social movement) มีการบูรณาการพื้นที่ปฏิบัติงาน หน้าที่ขององค์การและการมีส่วนร่วมในทุกระดับ เพื่อให้สามารถขับเคลื่อนนโยบายเกษตรอินทรีย์ไทยบนทางเลือกนโยบายได้ตามบริบทและสาระอย่างมีคุณภาพ (Mingchai and Yossuck, 2508)

Jiumpanyarach (2017) กล่าวว่าความยั่งยืนและมั่นคงของเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยนั้นขึ้นกับความเชื่อมโยงระหว่างตลาดและเกษตรกร การปรับเปลี่ยนทัศนคติของเกษตรกรจากการทำระบบปกติเป็นระบบเกษตรอินทรีย์สามารถทำจากการหาตัวอย่างเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จโดยการใช้มูลค่าทางการตลาดและช่องทางการตลาดเป็นที่ตั้งประกอบกับความรู้ด้านการจัดการเอกสารอย่างเป็นระบบและไม่ยุ่งยากทำให้เกษตรกรเปลี่ยนทัศนคติในการทำเกษตรระบบอินทรีย์โดยมีมาตรฐานการยอมรับผลผลิตในระบบอินทรีย์ซึ่งจะนำไปสู่ความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมลักษณะห่วงโซ่อุปทานของเกษตรกรอินทรีย์รายย่อย และรูปแบบของกิจกรรมต่าง ๆ สำหรับกระบวนการขับเคลื่อนระบบเกษตรกรรมยั่งยืนควรอยู่บนพื้นฐานที่ประกอบด้วย 1) การคัดเลือกเกษตรกรคนเก่งเพื่อเป็นเกษตรกรต้นแบบ 2) เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทุนและศักยภาพทุนทางสังคมภายในชุมชน 3) ถอดบทเรียนชุดความรู้ในพื้นที่ที่เกิดจากการปฏิบัติจริง 4) พัฒนาศักยภาพเกษตรกรให้เป็นวิทยากรชุมชน 5) ออกแบบการ

จัดการเรียนรู้ในพื้นที่ถ่ายทอดความรู้ (Prompranee, 2015)

นอกจากนี้แนวทางการขับเคลื่อนจะมีความต่อเนื่องและยั่งยืนได้ต้องเริ่มในระดับนโยบายจากภาครัฐ อาทิ สร้างแรงจูงใจให้กับเกษตรกรที่ต้องการปรับเปลี่ยนจากเกษตรเคมีไปสู่เกษตรอินทรีย์ เช่น การประกันความเสี่ยงด้านราคา การสนับสนุนทุนและปัจจัยการผลิต ทั้งนี้การดำเนินการดังกล่าวควรสอดคล้องกับความต้องการและบริบทพื้นที่ที่แตกต่างกันของแต่ละชุมชนควรจัดทำเป็นแม่แบบ (model) การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ในชุมชนหนึ่งแล้วขยายต่อไปยังชุมชนอื่นจัดตั้งกองทุนเพื่อเกษตรอินทรีย์โดยจัดให้มีการลงทะเบียนเป็นเกษตรกรอินทรีย์และมีการจัดกระบวนการในการส่งเสริมและมีทุนในการสนับสนุนเช่นเงินและปัจจัยการผลิตอื่น ๆ เพื่อให้เกษตรกรรายใหม่ที่ต้องการปรับเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์ได้มีการตั้งตัว นอกจากนี้ควรสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันให้แก่กลุ่มกองทุนเกษตรกรอินทรีย์เหล่านั้น ควรมีการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ ๆ ด้านเกษตรอินทรีย์ที่สามารถช่วยเหลือด้านการผลิตเกษตรอินทรีย์ให้กับเกษตรกร เช่น ปุ๋ยหรือสารกำจัดศัตรูพืชที่ไม่มีสารเคมีเป็นส่วนประกอบ ควรมีการสนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์อย่างเป็นระบบตลอดห่วงโซ่อุปทาน (ต้นน้ำถึงปลายน้ำ) ได้แก่ระบบการผลิต ระบบการตลาด ระบบการบริโภคและระบบมาตรฐานโดยต้องมีการดำเนินการควบคู่ไปกับการให้ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์หรือด้านเทคนิคการผลิตต่าง ๆ แก่เกษตรกรทั้งรายเก่าและรายใหม่ และควรเน้นให้ผู้บริโภคเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นในการตรวจสอบมาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์ (Yossuck and Kawichai, 2018)

สรุป

การศึกษาครั้งนี้พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรในตำบลแม่มอก อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง เป็นปัญหาด้านสุขภาพของเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากการผลิตพืชแบบใช้สารเคมี ด้านนโยบายของเทศบาลตำบลแม่มอก มีนโยบายส่งเสริมและสนับสนุนให้ตำบลแม่มอกเป็นเมืองแห่งความเป็นอินทรีย์ในทุกมิติ และยังพบว่าแนวทางการขับเคลื่อนการเพื่อเพิ่มจำนวนเกษตรกรในการทำเกษตรอินทรีย์ ได้แก่การแสวงหาบุคคลต้นแบบที่เป็นแบบอย่างเกษตรกรผู้ทำเกษตรอินทรีย์ จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์เพื่อสร้างความมั่นใจในการตัดสินใจเข้าร่วมกลุ่มเกษตรอินทรีย์

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการทำวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพแห่งชาติ (สสส.) สัญญาทุนเลขที่ 59-00-2333-2/13 ผู้วิจัยขอขอบคุณนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลแม่มอก ที่ให้ขวัญและกำลังใจสำหรับคนทำงาน คุณขวัญดาว สิทธิเสนา นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ เทศบาลตำบลแม่มอก ผู้ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างนักวิจัย ผู้นำชุมชนและตัวแทนเกษตรกรและอำนวยความสะดวกในการดำเนินการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

Benchasri, S. 2010. Organic agriculture in

Thailand. Thaksin University Journal 13(1): 78-88 (in Thai)

Jiumpanyarach, W. 2017. Sustainable impacts on organic farmers in Thailand: lessons from small-scale farmers. Journal of Social science Srinakharinwirot University 20(20): 199-215. (in Thai)

Kawichai, P., P. Yosssuk., S. Kaewthip and C. Boonrahong. 2015. Factors affecting development of organic agriculture policy of local administrative organization: Cases studies of Mae Tha Tambon administrative organization. Mae on district and Luang Nuae Tambon municipality, Doi Saket district, Chiangmai province. Journal of Community Development and Life Quality 5(1): 142-154 (in Thai)

Mingchai. C. and P. Yossuck, 2508. Thai Organic farming: policy context and content analysis. Pp.461-468. In Proceedings of 46Th Kasetsart University Annual Conference: Education Humanities and Social Sciences Economics and Business Administration Agriculture and Home Economics. Kasetsart University, Bangkok. (in Thai)

National Bureau of Agricultural Commodity and Food Standards. 1971. Organic agriculture part 1: The production, processing, labeling and marketing or produce and produce from organic agriculture. National Bureau of Agricultural Commodity and Food Standards, Bangkok, Thailand. 77 p. (in Thai)

National organic farming development committee. 2017. Strategy of national organic farming development. Office of Agricultural Economics. Bangkok, Thailand. 86 p. (In Thai)

Pompranee, P. 2015. The empowerment of sustainable agriculture system by communities participation art the Kok-Chang village, Laem-Bua sub-district, Nakhon Chaisri district, Nakhon Pathom province. Area Based Development Research Journal 7(1): 59-73 (in Thai)

Yossuk, P. and P. Kawichai. 2018. Problems and appropriate approaches to implementing organic agriculture policy in Thailand. Journal of Community Development and Life Quality 5(1): 129-141 (in Thai)